
Görögkatolikusok az ungvári unió kötelékében

A Szovjetunió felbomlását követően a volt tagköztársaságokban felerősödött az addig nagymértékben üldözött vallási élet. Ezen állítás Ukrajnára és a hozzá tartozó Kárpátalja lakosságára is érvényes. Ebben az időben Ukrajnában a pravoszláv keresztény hit dominál, ám az egyház nem egységes: Ukrán Pravoszláv Egyház, Ukrán Pravoszláv Egyház Moszkvai Patriarchátus, Ukrán Autokefál Pravoszláv Egyház stb. A kívülálló szemében ezt a nagy szétagoltságot tovább fokozza, ha figyelembe vesszük, hogy a pravoszláv egyházon kívül, még a görögkatolikus egyház is jelen van a térségben, amely csupán abban különbözik az említett egyháztól, hogy pápai fennhatóság alá tartozik. De az Ukrán Görögkatolikus Egyház fennhatósága nem terjed ki Kárpátalja területére, ahol a független Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye működik.¹ Ezen sokszínűség Ukrajna történeti elrendezéséből ered, és a mai politika előszeretettel használja fel a vallási kérdéseket saját hasznára.

A fentebb felsorolt egyházi sokszínűség miatt, az egyháztörténeti kutatások az elmúlt 20–25 évben megszorodtak. A kárpátaljai egyháztörténeti kutatás egyik fontos állomása volt, hogy 2010-ben megalakult a „Logos” egyháztörténeti kutatóközpont, aminek munkatársai már számos újdonsággal szolgáltak a témával kapcsolatban. A központ vezetője Volodimir Fenics,² aki a görögkatolikus egyház történetének kárpátaljai szakértője.³

1 A Munkácsi Görögkatolikus Egyház 1949–1989 között be volt tiltva.

2 Fenics Volodimir, a történelemtudományok kandidátusa, Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Karának egykori dékánja, a „Logos” egyháztörténeti kutatóközpont vezetője.

3 Фенич, Владимир. Грушевский и Мукачевский монастырские центры религиозной жизни русинов и валахов в верной части Венгерского королевства в периоддоначала Реформации / В. Фенич. – Ужгород : Издво Валерия Падяка, 2018. – 196 с. Кічера Віктор, Фенич Володимир, Штерр Діана. →

A Görögkatolikusok az ungvári unió jegyében című, legújabb munkája, mely 2019-ben látott napvilágot, összefoglalja a történész már eddig megjelent munkáit, és egy új szemszögből világítja meg azt a történelmi folyamatot, melynek eredményeként 1646-ban létrejött az ungvári unió. A könyv néhány oldalának elolvasása után kiderül, hogy a szerző nemcsak vallástörténettel kíván foglalkozni, de hangsúlyt fektet a ruszinság kérdésére is. A könyv hat fejezetből áll, melyek kisebb alfejezetekre oszlanak. A monográfia szakembereknek készült, a laikus olvasóknak nem ajánlott, mivel rengeteg adatot tartalmaz, melyek értelmezéséhez történelmi jártassággal kell rendelkezni.

Az első fejezetben a témával kapcsolatos historiográfiát tekinti át a szerző, nagyon alapos módon, illetve 13 legendát/sztereotípiát válaszol meg az előzőekben elemzett történelmi munkákkal. Ezen legendák/sztereotípiák között olyanok szerepelnek, mint például, hogy a helyi (Kárpátalja területén élő) lakosságot 860-ban Cirill és Metód keresztelti meg. Továbbá, hogy a Munkácson található Szent Miklós kolostort 1360-ban alapítja Korjatovics Tódor, vagy hogy a ruszinokat a magyarok teljes egészében el akarták volna magyarosítani, akár erőszak árán is. Ez a rész alapvetően előrevetíti, hogy a könyv elsősorban milyen témaköröket és problémákat kíván érinteni, és mely vitás kérdések megválaszolására törekszik.

A szerző a könyv elején kitér egy Ukrajnában elvélve érintett kérdésre, mégpedig Kárpátalja elnevezésére. 1946-tól a terület hivatalos neve Zakarpattja, vagyis Kárpátontúl. A név az orosz-ukrán kommunisták kitalációja, az eredeti megnevezésnek pedig a Podkarpatske Ruszt tekinti.⁴ Továbbá a ruszin és a kárpátuszin megnevezéseket használja, az utóbbit leginkább akkor, amikor a mai Kárpátalja területén élőkre gondol. Szóvá is teszi, hogy Ukrajnában még mindig vitatott a ruszinok kérdése, miközben a szomszédos országokban vagy az USA-ban és Kanadában külön népcsoportként ismerik el őket.

A második fejezet tárgyát képezi a körtvélyesi Szent Mihály arkangyal monostor, mint az első bizánci rítusú monostor, ami a mai Kárpátalja területén működött. A monostor joghatóságáról rendelke-

Габсбурзька церква: Мукачівська греко-католицька єпархія в австрійську добу (1771–1918)/В. Кічера, В. Фенич, Д. Штерр. – Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2018. – 168 с.

4 A két világháború közti időszakban ez volt a hivatalos megnevezése Kárpátaljának.

ző okirat 1391-ből való,⁵ ám annak szövege azt sugallja, hogy az alapítás dátuma korábbi időre datálható. Az eredeti dokumentum görög nyelvű, melyet II. Ulászló király 1494-ben latinul ismét kiad. A monostor alapításának idejét nehéz meghatározni, valamikor 1370 és 1391 közé tehető. A kutatást tovább nehezíti, hogy a XIV. században a körtvélyesi Szent Mihály arkangyal egyházáról is szólnak a dokumentumok, ami Szatmár vármegyében helyezkedett el, de sok esetben igen nehéz meghatározni, hogy az okiratok melyiket is említik.⁶ A fejezetben a szerző részletesen foglalkozik az egykori máramarosi ispán, Szász vajdával és leszármazottjaival. Indokolatlan részletességgel mutatja be a család történetét, ezáltal nehezítve a monostor történetével kapcsolatos fonal követését.

A harmadik fejezetben a Munkácsi Szent Mihály monostorral kapcsolatban kialakult legendák valóságalapjával foglalkozik Volodimír Fenics. A kérdést több szemszögből is megközelíti, bemutatván a ruszin, az ukrán és a magyar történetírás nézőpontjai alapján, melyek valljuk be, nagymértékben eltérő képet mutatnak. A legelső kérdéskör, amit megvizsgál, a monostor alapításáról szóló dokumentum. Az alapítás Korjatovics Tódorhoz nevéhez köthető, akivel kapcsolatban rengeteg téves információ látott napvilágot. Az első az, hogy a Korjatovics eredetileg Keriatovics, és ez is csak a XVI. század végén jelenik meg, addig az okiratok csak Tódor vagy Teodor megnevezéseket használtak. A leírtak alapján, 1597-re datálható az első okirat, mely az alapítást Keriatovics nevéhez köti, s 1360-at nevezi meg az alakulás dátumaként. Később mindenki ezt az „átíratot” vette alapul. A következő legenda, mely Keriatovicshoz kötődik, hogy 40 ezer szlávval érkezett meg Munkácsra, és itt hercegi címet viselve birtokolja a várat. Mint a szerző megjegyzi, nem volt ő sem herceg, sem fejedelem, ez a legenda csupán Bazilovitch kanonok túlbuzgóságának eredménye 1799-ben. Érdekes azon történészi vélekedés is, mely szerint Lajos vagy Zsigmond királytól kapta birtokként Munkácsot Keriatovics. Megállapíthatjuk, hogy az adományozással kapcsolatos időpontot 1355 és 1400 közötti időszakra lehet tenni. Fenics véleménye szerint a valós dátum 1388.

5 Mihályi János: Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramaros-Sziget, 1900. – 62. sz.

6 Például: Anjou-kori Oklevéltár. XXVIII. 1344. 672. sz.

A negyedik fejezetben ismét egy historiográfiai elemzést olvashatunk, ami leginkább az 1646-os ungvári Unióval kapcsolatos, és a ruszin görögkatolikus történetírással a csehszlovák periódusban. Az ezt követő fejezet maga az unió megkötésével és a Munkácsi Görögkatolikus Püspökség kialakításával foglalkozik, valamint kitér Bacsinszkij András püspök személyére, aki az egyházmegye első püspöke volt. Az utolsó fejezet a Kárpát-medencei és a tengerentúli görögkatolikus püspökségekkel foglalkozik, illetve azzal, hogy a XX. század folyamán milyen változásokon mentek keresztül.

A könyv kiválóan összefoglalja a középkori bizánci rítusú egyház megjelenését és terjedését, majd azt folyamatot, ami az 1646-os unióhoz csatolását, és a püspökség létrehozását eredményezte. Rendkívül aprólékosan feldolgozza a rendelkezésére álló magyar, ukrán, szlovák, orosz nyelvű szakirodalom-bázist. Persze egy-két jelentősebb munkát, véleményem szerint, célszerű lett volna még bemutatni⁷, de ez nem von le a munka érdemeiből. Amit hiányolok a könyvből, hogy a historiográfiai elemzéshez hasonló forrásbázis kutatással nem találkozok, pedig jó lenne megtudni, hogy mely levéltárak azok, ahol a témával kapcsolatban megtalálhatóak okiratok. Továbbá, kevés azon források száma, melyeket a Beregszászi Állami Levéltárból nyomon lehet követni, de az is elképzelhető, hogy a szerző már azokat felhasználta, s bemutatta más munkáiban, hiszen több esetben is utal arra, mind hivatkozások, mind említés szintjén, hogy e témával kapcsolatban több tudományos tanulmánya is napvilágot látott.

A munka hiánypótló anyag a Munkácsi Görögkatolikus Püspökség történetével kapcsolatban, s a témával foglalkozó kutatók számára újszerű és hasznos információkkal szolgál.

Фенич, Володимир Іванович: „Греко-католики ужгородської унійної традиції: міфи, стереотипи, реалії (Volodimir Fenics: Görögkatolikusok az ungvári unió kötelékében) / В. І. Фенич ; Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т», Наук.-дослід. центрст.-реліг. студій «Логос». – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2019. – р. 248.

Mihók Richárd

7 Bélay Vilmos: Máramaros megye társadalma és nemzetiségei - Sylvester-Nyomda RT., Budapest, 1943.; Bendász István: Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből – Ungvár, 1999.; Gulyás László Szabolcs: Városfejlődés a középkori Máramarosban – Erdélyi Tudományos Füzetek, Kolozsvár, 2015.